

Українська
моваUkrainian
languageISSN: 2411-6181 (on-line); ISSN: 2311-9896 (print)
Current issues of social studies and history of medicine. Joint
Ukrainian-Romanian scientific journal, 2017, №:1(13), P. 37-39
UDK 811.111'37'276.3 - 055.1/2
DOI 10.24061/2411-6181.1.2017.8ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СФЕРІ
ЧУТТЕВОГО СПРИЙНЯТТЯ

Катерина ТУЛЮЛЮК,

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Чернівці (Україна)
kt.80@mail.ruGENDER STEREOTYPES IN THE
SPHERE OF SENSE PERCEPTION

Kateryna TULYULYUK,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University, Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8197-8454
Researcher ID B-9429-2017

Тулуюк К. Гендерные стереотипы в сфере чувственного восприятия. Гендерные стереотипы, которые закреплены в коллективном сознании, проектируются через язык и безусловно фиксируются в языке на всех уровнях и тесно связаны с формами выражения оценки. Репрезентация процессов чувственного и рационального познания человеком окружающей действительности сквозь призму гендера способствует пониманию специфики функционирования сенсорных единиц в художественном тексте. Гендерные стереотипы в сфере чувственного восприятия играют не последнюю роль при использовании слов чувственного восприятия в художественных произведениях авторов-мужчин и авторов женщин.

Ключевые слова: гендер, гендерные стереотипы, чувственное восприятие, слова чувственного восприятия.

Гендерні дослідження в царинах психології, філософії, біопсихології набули стрімкого розвитку впродовж останніх десятиліть. Гендерний аналіз у лінгвістиці започаткований у 70-х роках минулого століття в британській (М. Адлер, Р. Макауллей, С. Ромейн) та американській (Д. Камерон, Р. Лакофф) лінгвістиці. Від початку XXI століття гендерну проблематику активно розробляють у вітчизняному (О. Л. Бессонова, О. Л. Козачишина, А. П. Мартинюк, К. В. Піщікова, О. М. Холод та ін.) і російському (О. І. Горошко, А. В. Кириліна, В. В. Потапов та ін.) мовознавстві.

Упродовж останніх десятиліть гендерний поділ увиразнився на тлі мовної особистості автора художнього твору, відображаючись в інтересі до особливостей індивідуально-авторської мовної картини світу письменників-чоловіків та письменниць-жінок. Відповідно зріс інтерес до вивчення мовних явищ (зокрема, лексичних одиниць лексико-семантичного поля „чуттєве сприйняття”) з акцентом на гендерних мовленнєвих преференціях. Загальний аналіз останніх вітчизняних праць із цієї проблеми (Л. О. Ставицька, М. М. Дмитрієва, К. І. Горошко, А. М. Холод, О. С. Фоменко та ін.) фокусується на спробі системного осмислення й опису мови у зв'язку з феноменом статі. Дослідники проводять систематизацію методологічних підходів до висвітлення гендерних проблем у мовознавстві. Дослідження сенсорних слів кризь гендерні „лінзи” дозволить по-новому розглянути системність мови, виявити характерні риси функціонування лексичних одиниць, враховуючи можливість фізіологічного впливу на мовлення та специфіку висловлювання за статевою ознакою. В колективній свідомості існують гендерні стереотипи, або уявлення про властивості та якості, наявні в представників тієї чи іншої статі. Стереотип в узагальненій формі приписує особам певні влас-

тивості або, навпаки, позбавляє їх.

Будь-яка з реалій навколишнього світу спершу сприймається органами чуття, тобто її або бачать, або чують, або відчують; після цього вона логічно осмислюється та категоризується. Відбитки реальності – зокрема, зорові, слухові, тактильні, смакові та одористичні – так звані сенсори, за термінологією Б. Рассела, найбільш значущі з точки зору носія свідомості, втілюються в мові і стають надбанням не лише однієї людини, але й національної культури.

Завдяки відчуттям реальний світ тісно переплітається з уявним світом художнього твору, який формується фантазією та майстерністю письменника. За допомогою вдало підібраних слів письменник змушує наш мозок відображати властивості предметів та явищ світу, що відображаються у творі. Викликаючи емоції в читача, автор спонукає відчуті емоційну наповненість твору.

Останнім часом дослідження у сфері лексичної семантики з погляду гендерних особливостей мови стали дуже популярними як в англійській лінгвістиці, так і у вітчизняному мовознавстві. Досліджувалися різноманітні лексичні угруповання, вплив гендерних стереотипів на вибір мовних засобів авторами-жінками та авторами-чоловіками у порівняльному аспекті. Але цікавим напрямком для дослідження, що досі ще не вивчався в повному комплексі, є специфіка вживання сенсорної лексики письменниками, що полягає у встановленні гендерних особливостей у сфері використання слів чуттєво сприйманої ознаки в художніх творах авторів-чоловіків і авторів-жінок. Метою нашого дослідження є виявлення гендерних стереотипів у сфері чуттєвого сприйняття, що мають значний вплив на специфіку вживання сенсорних одиниць у чоловічому та жіночому наративі на прикладах англійськомовної прози початку XX ст.

¹ Bertrand R. Filosofski slovar razuma, materii i morali [Bertrand Russell's Dictionary of Mind, Matter and Morals]. URL: <http://tululu.org/read52404/>

Переважне вживання сенсоризмів із певних лексико-семантичних мікрополів у творах авторів-чоловіків та авторів-жінок є реалізацією естетично значущих для чоловіків та жінок способів співвіднесення сприйняття та сприйманої властивості об'єкта дійсності з подальшим відтворенням в авторському тексті, а також відповідності способу сприйняття гендерним засадам та позиції чоловіків і жінок, притаманним суспільству західно-європейської та американської англійськомовної культури початку ХХ ст. Людина є не лише суб'єктом, але й об'єктом сприйняття, що значно ускладнює структуру сенсорних процесів і свідчить про їх особливу, непересічну роль в системі ціннісних уявлень авторів-чоловіків та авторів-жінок.

Важливою категорією гендеру є гендерна самосвідомість, що представляє собою уявлення про власну відповідність моделям фемінності та маскулітності, оцінка такої відповідності і готовність поводитися відповідно у плані створення власної моделі поведінки. Отже, фемінність і маскулітність – це основні форми гендерної самосвідомості, які реалізуються у відповідному гендерному типі та сприяють формуванню гендерної ідеології, реалізуючи її в різноманітних видах соціальної поведінки, що в художній літературній творчості втілюється у формуванні гендерної поетики (термін ввів у науковий обіг В. Тарланов).

Гендерологічний напрям досліджує зафіксовані в літературі соціально-психологічні стереотипи маскулітності та фемінності, які втілюються в авторській картині світу, індивідуальному авторському погляді на героя, системі характеристики персонажів, авторській свідомості та об'єктно-суб'єктній системі, які репрезентуються в особливостях мовної поведінки чоловіків і жінок, стилю жіночої та чоловічої поезії та прози й у жанровій системі, яка також має гендерний вимір. Йдеться не так про створення нових жанрів, як про еволюцію і трансформацію існуючої жанрової системи. Всі ці питання є найперспективнішими і пріоритетними галузями дослідження в гендерології зокрема і загалом у літературознавстві ХХІ ст. Отже, традиційні літературознавчі й соціально-політичні інтерпретації, доповнені гендерними аспектами дослідження, розкривають художній твір з двох точок зору – чоловічих та жіночих уявлень, сформованих у процесі еволюційних та культурних перетворень. Трактуювання літературного твору з урахуванням гендерних особливостей виокремить форми, що символізують жіночий досвід.

Гендер – це соціокультурний продукт, певною мірою ритуалізований та інституціональний. Суспільні інститути – церква, школа, армія тощо – підтримують гендерні відмінності, надаючи їм статусу норми та природної зумовленості. Гендерна асиметрія виявляється в усьому – в побуті, одязі, символіці, відображаючи уявлення нації про чоловіче і жіноче. Ці уявлення зафіксовані також у фольклорі, народних казках, звичаях і традиціях. Гендерні стереотипи, закріплені в колективній свідомості,

проектуються і через мову, фіксуються в мові на всіх рівнях і тісно пов'язані з формами вираження оцінки². А. П. Мартинюк трактує стереотип як мінімізоване й конкретизоване, “суперфіксоване, суперстійке” уявлення про предмет чи явище, що асоціюється з конкретним концептом³. Вербалізація ж чуттєвого самовираження чоловіків та жінок також відбувається в межах наявних гендерних стереотипів, що мають глибоке соціофізіологічне підґрунтя сформоване в процесі довготривалого процесу еволюції суспільства.

Специфіка комунікації чоловіка та жінки формувалась під впливом диференційованої діяльності давніх людей, тобто чоловік, як мисливець, змушений був більше мовчати, логічно продумувати свої дії для досягнення цілей та не виявляти бурхливих емоцій. Жінка відповідно проявляла більшу вербальну активність, оскільки виховувала дітей, виконувала функцію берегині домашнього вогнища. Вона виявляла більшу чуттєвість та розуміння потреб оточуючих, адже проводила більше часу серед членів групи та змушена була залагоджувати конфлікти. Звідси й специфіка сприйняття в комунікації. Донедавна вважалося, що для обробки інформації чоловіки переважно користуються лівою півкулею головного мозку, яка відповідає за аналітичне мислення людини і його вербальне втілення, а жінки – як лівою, так і правою півкулями, що відповідає за обробку інформації, вираженої в символах і образах, а не в словах⁴. Тому існує стереотип щодо гендерного сприйняття мовлення: нібито чоловікам важливо, **ЩО** говорять, а для жінок – переважно, **ЯК** говорять. Жінки чутливіші до звуків (звідси і важливість приємних слів, тону мовлення, музики). У психології загальновідомим є твердження, що слухова перцепція відіграє першочергову роль у сенсорному сприйнятті жінками навколишньої дійсності.

Чоловіків вважають більш емоційно агресивними внаслідок наявності у крові гормону бажання і агресії – тестостерону, що на вербальному рівні робить їх менш чутливими та вразливими. У жінок за біологічними показниками кров насичена естрогенами, що робить їх відповідно більш чуттєвими. Однак у процесі багаторічних досліджень у сфері чуттєвого сприйняття науковці багатьох країн (зокрема Алан Піз⁵, Джон Медіна)⁶ тепер погоджуються з тим, що ліва півкуля мозку більше розвинута у жінок. Права (так звана емоціональна) півкуля виявилася розвинутішою у чоловіків – усупереч домінуючій до недавнього часу думці, що жінки керуються емоціями. Гендерний стереотип щодо гіперчутливості жінок активно превалював у суспільстві довгий час. Беручи до уваги цей відомий і дуже поширений стереотип, у рамках цього дослідження ми припускали ймовірність активнішого застосування тактильної лексики авторами-жінками.

Уявно-сформований гендерний стереотип, що чоловіки більше віддають перевагу зоровому сприйняттю дійсності, також мотивований еволюційним розвитком людини загалом.

² Kirilina A. V. “Simvolika muzhestvennosti i zhenstvennosti v lichnykh imenakh” [Symbols of Masculinity and Femininity in Proper Names], *Filologiya i kultura, tezisy II mezhdunarodnoy konferentsii*, 12-14 maya, Tambov, 1999, P. 37-38.

³ Martynuk A. P. *Konstruyuvannya gendera v anglo-movnomu dyskursi* [Gender Construction in English Discourse], Harkiv : Konstanta. 2004, 292 p.

⁴ Ginger S. *Zhenskiy i muzhskoy mozg* [The Brains of Men and Women]. URL: <http://orgpsy.org/library/stati/serzh-ginger-zhenskijy-mozg-i-muzhskoy-mozg.html>.

⁵ Pease A. *Yazyk vzaimootnosheniy (Muzhchina i zhenschina)* [Why Men Don't Listen and Women Can't Read Maps]. URL: <http://victoria.lviv.ua/html/interesno/vzaimootnoshenial.htm>.

⁶ Medina J. *Gendernye razlichiya : mozg muzhchiny i zhenschiny* [Brain of man and woman]. URL: <http://psyfactor.org/lib/gender6.htm>.

Цільове призначення давнього чоловіка як мисливця та основного годувальника забезпечило логічні підстави для закріплення цього стереотипу в нашій свідомості. Зір відігравав значну роль у процесі виловлювання потенційної здобичі й забезпечував успішне полювання. Однак французький психотерапевт Серж Гінгер, психологи Алан і Барбара Піз, нейропсихолог Рубен Гур, нейробіолог Джон Медіна та ін. встановили, що в чоловіків досить розвинутий зір на сприймання предметів у деталях. Натомість у жінок набагато кращий периферійний зір, який охоплює повних 180 градусів. Жінки бачать картину не в окремих деталях, а в цілому. На відміну від чоловіків, візуальна пам'ять у жіночій статі відзначається високою інтенсивністю, позаяк чоловікам не вистачає широти охоплення зором.

На основі цих психофізіологічних даних існування гендерного стереотипу щодо пріоритетного візуального сприйняття чоловіками вважається досить логічним. У нашій науковій розвідці цей стереотип також слугував одним з основних припущень щодо очікуваного переважання активізації лексики зорового сприйняття в текстах авторів-чоловіків.

Дослідження у сфері тактильного відчуття також містить підґрунтя для виникнення гендерного стереотипу щодо ступеня чутливості певної статі. Внаслідок вивчення анатомічної будови шкірних покривів психологи Серж Гінгер, Джон Медіна, М. Циммерман довели, що чоловіки менш чутливі, ніж жінки. Чутливість шкіри жінки у 10 разів перевищує рівень чутливості шкіри чоловіка. Відповідно, у людській свідомості утвердилося переконання в більшій чутливості жінки, а отже, й у переважанні в неї тактильних відчуттів. Це стереотипізоване уявлення може бути підтверджене або спростоване у процесі вербалізації сенсорних відчуттів обома статями. Однак проводити чітку межу між чоловіками та жінками лише на основі біологічних даних вважаємо надто спрощеним, а тому неприйнятним.

Отже, гендерні стереотипи у сфері чуттєвого сприйняття мають глибоке фізіологічне підґрунтя, але вплив на специфіку мовлення та застосування лексичних одиниць лексико-семантичного поля „чуттєве сприйняття” авторами-чоловіками та авторами-жінками, звичайно, не може відбуватися лише залежно від анатомічних та еволюційних чинників або гендерних стереотипів загалом. Індивідуально-авторський стиль, тематика самого твору, жанрова належність, соціально зумовлені причини є тими базовими чинниками, які можуть впливати на результати дослідження гендерної характеристики вживання сенсорних слів у художніх творах письменників.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш поглибленому вивченні функціонування лексико-семантичних груп сенсорної лексики, виявленні й диференціюванні основних особливостей та відмінностей в якісному складі лексичного прошарку на позначення чуттєвого сприйняття з урахуванням існування гендерних стереотипів, що можуть мати значний вплив на результати дослідження.

Tulyulyuk Kateryna. Gender Stereotypes in the Sphere of Sense Perception. The given article is focused on gender stereotypes envisaged in collective consciousness designed through language. They are undoubtedly fixed in language on all levels and closely connected with estimation expression forms. Representation of perceptible and rational cognition essence of the surrounding through gender analysis assists understanding of specific sensory words functioning in the literary text. Gender stereotypes in the

field of sense perception play an important role in the field of sense perception words usage in the literary works of male-authors and female-authors. The complex study of linguopragmatic peculiarities of lexico-semantic field of sense perception, its structure and functions taking into account the aspect of gender should be done according to the basic research of gender stereotypes existing in people's consciousness. They have a substantial influence on the specific usage of lexical units belonging to the lexico-semantic field of "sense perception" in the men's and women's narratives. The impact of gender specificity of the author on his sensory perception of reality and its reflection in his/her fiction is significant and that's why the integrative study of sense perception words functioning in the text with consideration of gender analysis proves to be topical, as the present-day multifaceted linguistic research focuses on systematic study of language units. The study of socio-psychological stereotypes of masculine and feminine qualities fixed in literature, incarnated in the authorial world picture, individual authorial look to the characters and their description, authorial consciousness and objective-subject system, that appear in the specific features of literary style of male-authors and female-authors is influenced by the process of evolutionary and cultural transformations.

Key words: gender analysis, gender stereotypes, sense perception, sense perception words.

Тулюлюк Катерина - кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу, факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету. Автор 14 надрукованих праць. Коло наукових інтересів: лексикологія, семантика, лінгвопрагматика, гендер та лексико-семантичне поле "чуттєве сприйняття".

Kateryna Tulyulyuk - Candidate of Sciences (Philology), Assistant Professor of the Department of Modern Foreign Languages of the Faculty of History, Political Science and International Studies of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Number of research works: 14. Research fields: lexicology, semantics, linguopragmatics, gender and lexico-semantic field "sense perception".

Received: 15-01-2017

Advance Access Published: April, 2017

© K. Tulyulyuk, 2017